

Dr hab. Katarzyna Smyk, prof. UMCS
Instytut Kulturoznawstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Raport z kwerendy źródeł i archiwów, z rozpoznaniem kwalifikowalnych zasobów, przeprowadzonej w ramach projektu „Z naszej bajki”¹

Kwerendę przeprowadzono w okresie od 12 września do 5 listopada 2017 roku, stacjonarnie – z wykorzystaniem warszawskich oraz lubelskich zasobów bibliotecznych, komunikatorów (telefon i poczta e-mailowa) oraz online (linki i adresy serwisów – w tekście raportu). Kwerenda została przeprowadzona przez zespół redakcyjny projektu „Z naszej bajki”, w skład którego weszli: Joanna Papuzińska-Beksiak, Katarzyna Smyk, Jarosław Lipszyc, Antoni Beksiak. Poniższy dokument sporządziła dr hab. Katarzyna Smyk, prof. UMCS.

Celami kwerendy były:

1. wybór pozycji wydawniczych, do których wygasły prawa autorskie, jako źródeł bajek,
2. wybór ośrodków i instytucji, które dysponują archiwami etnograficznymi w dziedzinie bajek,
3. wybór twórców, ośrodków i instytucji, które reprezentują współczesną kontynuację kultury tradycyjnej w zakresie opowiadania bajek.

Efekty kwerendy ujęto w trzy podrozdziały, odpowiadające wymienionym celom. Raport zamyka lista stu bajek, rekomendowanych do opracowania.

1. Wybór pozycji wydawniczych, do których wygasły prawa autorskie, jako źródeł bajek

Rekomendujemy wykorzystanie w pierwszej kolejności tekstów prozy ludowej, opublikowanych w następujących wydawnictwach:

- „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” (1877-1895) – dostęp online np. https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/edition/11274?id=11274&from=&dirids=1&ver_id=628909&lp=1&QI=7344347BD924BF1BF39320C BD7995875-2;
- „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” (1896-1919) – dostęp online np. <http://www.wbc.poznan.pl/publication/105588;>

¹ Dokument dostępny jest na Licencji Wolnej Sztuki 1.3.: <http://artlibre.org/licence/lal/pl/>.

- „Wisła. Miesięcznik Geograficzno-etnograficzny” (1887-1917) – dostęp online np. <http://www.wbc.poznan.pl/publication/130361>;
- „Lud. Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego” (1895 – do dziś) – dostęp online np. <http://www.wbc.poznan.pl/publication/105607>;
- „Orli Lot” (1920–1950) – dostęp online np. <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/publication/12910?tab=1>;
- „Przyjaciel Ludu” (1889-1947) – dostęp online np. <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication?id=74846>;
- O. Kolberg, *Dzieła wszystkie* (1857 – do dziś) – dostęp online np. <https://polona.pl/search/?query=kolberg>.

2. Wybór ośrodków i instytucji, które dysponują archiwami etnograficznymi w dziedzinie bajek

Rekomendujemy w pierwszej kolejności kontakt z następującymi archiwami, w których zdeponowane są archiwalne nagrania bajek ludowych:

- Pracownia „Archiwum Etnolingwistyczne” UMCS. Kontakt: dr Anna Kaczan, kierownik Pracowni oraz kierownik Zakładu Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego UMCS, prof. dr hab. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska;
- Uniwersytet Śląski, Filia w Cieszynie, nagrania związane z projektem „Podania i legendy Śląska Cieszyńskiego” (2005). Kontakt: dr hab. Jan Kajfosz;
- Nagrania zgromadzone przez Agnieszkę Przybyłą-Dumin; Muzeum „Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie”.

3. Wybór twórców, ośrodków i instytucji, które reprezentują współczesną kontynuację kultury tradycyjnej w zakresie opowiadania bajek

W celu dotarcia do najbardziej reprezentatywnych nagrań współczesnych wykonań bajek ludowych rekomendujemy kontakt z organizatorami przeglądu o 50-letniej tradycji, jakim jest Ogólnopolski Konkurs Gawędziarzy, Instrumentalistów, Śpiewaków, Drużbów i Starostów Weselnych „Sabałowe Bajania”. Organizator: Bukowińskie Centrum Kultury „Dom Ludowy” w Bukowinie Tatrzańskiej. Kontakt: Dyrektor Centrum mgr Bartłomiej Koszarek.

BCK dysponuje nagraniami, ale przede wszystkim – protokołami, gdzie znajdują się nazwiska najlepszych gawędziarzy z całej Polski, jak też ich danymi do kontaktu. W wyniku moich rozmów, dyrekcja BCK jest gotowa do współpracy z Fundacją w ramach projektu „Z naszej bajki”.

4. Wykaz 100 bajek – materiał do opracowania w ramach projektu

W wyniku kwerendy źródeł i archiwów rekomendujemy do opracowania w ramach projektu „Z naszej bajki” sto następujących tekstów prozy ludowej z gatunku bajek (różnych odmian) z różnych regionów Polski, identyfikując archiwa, w których uzyskać można nagrania wymienionych tekstów:

1. J. Pidek, Jak przędła na błoniu – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 270-271.
2. J. Pidek, O brzytwach i nożach – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 278-281.
3. J. Pidek, O dwunastu zbójcach – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 287-289.
4. J. Pidek, O królewiczu zaklętym w wieprzka – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 275-278.
5. J. Pidek, O kurzej nóżce – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 267-269.
6. J. Pidek, O pannie, co nie chciała iść za mąż – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 273-274.
7. J. Pidek, O smoku – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 284-287.
8. J. Pidek, O złotej jabłonce – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 281-284.
9. J. Pidek, O złoty kaczce – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 264-266.
10. J. Pidek, Zaczarowana fujarka – Etnolingwistyka 1996 t. 8, s. 271-273.
11. Łowienie ryb ogonem – Proza folklorystyczna, s. 21.
12. Wilk i baran – Proza folklorystyczna, s. 22.
13. Wiatr, słońce i mróz – Proza folklorystyczna, s. 25.
14. Królowna i zdarte w tańcu buciki – Proza folklorystyczna, s. 28-31.
15. szklanej bani – Proza folklorystyczna, s. 31-34.
16. Jaś i Małgosia (9) – Proza folklorystyczna, s. 43-44.
17. Kuma – śmierć (1) – Proza folklorystyczna, s. 47.
18. Wilk i siedem kozłatek (3 lub 5) – Proza folklorystyczna, s. 65-67.
19. Żołnierz, diabeł i panna – Proza folklorystyczna, s. 68-69.
20. Parobek i diabeł (gra o duszę) – Proza folklorystyczna, s. 69-70.
21. Królowna-żabka – Proza folklorystyczna, s. 70-71.
22. Pasierbica – Proza folklorystyczna, s. 72-73.
23. Śpiąca królowna (6) – Proza folklorystyczna, s. 77-79.
24. Królewicz-kaczor – Proza folklorystyczna, s. 80-81.
25. Brat i siostra – Proza folklorystyczna, s. 81-82.
26. Królewicz-Jeleń – Proza folklorystyczna, s. 83-85.
27. Siedem kruków – Proza folklorystyczna, s. 86-87.
28. Dwie siostry dobra i zła (4) – Proza folklorystyczna, s. 90-92.
29. O dwunastu miesiącach (3) – Proza folklorystyczna, s. 96-97.
30. Dwie siostry i diabeł (2) – Proza folklorystyczna, s. 101-104.
31. Tajemniczy pomocnik i jego imię (2) – Proza folklorystyczna, s. 104-107.
32. Szklana góra – Proza folklorystyczna, s. 122-123.
33. Wdzięczne zwierzęta – Proza folklorystyczna, s. 128-130.
34. O dobrym i złym bracie – Proza folklorystyczna, s. 140-141.
35. O dwóch dzieciątkach na wodę puszczonech – Proza folklorystyczna, s. 146-147.
36. O leniwej Kaśce (Wyleczenie leniwej żony) – Proza folklorystyczna, s. 149-150.
37. Diabeł oszukany przy podziale plonów (5) – Proza folklorystyczna, s. 153-154.
38. O kozie – Proza folklorystyczna, s. 158-159.
39. Pan Jezus gościem (2) – Proza folklorystyczna, s. 165-166.
40. Matka św. Piotra – Proza folklorystyczna, s. 169-170.
41. Ucieczka św. Rodziny do Egiptu (2) – Proza folklorystyczna, s. 173-174.
42. Kolor ptasich piórek – Proza folklorystyczna, s. 187-188.
43. Marysia w kościele – Proza folklorystyczna, s. 193-194.
44. Dziad i baba (2) – Proza folklorystyczna, s. 200-201.
45. „Mak dusi!” – Proza folklorystyczna, s. 201-202.
46. Chłop milczy w sądzie – Proza folklorystyczna, s. 207-208.
47. Głupiec i zbójce – Proza folklorystyczna, s. 210.
48. Stopniowanie złych nowin – Proza folklorystyczna, s. 222.
49. O kobiecie i wołu – Dłaczego wąż, s. 74-75.
50. O koguciku Pana Jezusa – Dłaczego wąż, s. 76-78.
51. Dłaczego bocian ma czerwone nogi i dziób – Dłaczego wąż, s. 78-79.
52. Skąd się wzięły: żółw, pajak i pszczoła – Dłaczego wąż, s. 80-81.
53. O grającym drzewie, śpiewającym ptaku i żywej wodzie – Dłaczego wąż, s. 82-86.
54. O sułtanie i jego żonie, która urodziła psa, kota i drzewo – Dłaczego wąż, s. 86-94.
55. O człowieku, który rozumiał mowę ptaków – Dłaczego wąż, s. 94-96.

56. O trzech pannach zaklętych w kruki – Dłaczego wąż, s. 96-100.
57. O czarnym Kruczkowi i szarym wróbelku – Dłaczego wąż, s. 100-108.
58. Chłopiec zamieniony w kota – Dłaczego wąż, s. 109-110.
59. Chłopiec zamieniony w konia (*Uczeń czarnoksiężnika*) – Dłaczego wąż, s. 110-117.
60. Żmija za siostrę – Dłaczego wąż, s. 117-121.
61. Głupi pasie cielęta, barany i zdobywa córkę czarnoksiężnika – Dłaczego wąż, s. 121-128.
62. Chłopiec z dwoma psami u zbójców w lesie – Dłaczego wąż, s. 128-130.
63. O chłopcu, który pasł barany pod lasem – Dłaczego wąż, s. 130-134.
64. Jak sierota pasła kożę – Dłaczego wąż, s. 134-135.
65. Głupi i mądry pasą owce (A) – Dłaczego wąż, s. 135-136.
66. Koń zmienił się w księdza – Dłaczego wąż, s. 137-138.
67. O owczarzu – Dłaczego wąż, s. 138-142.
68. Siedem / osiem wieprzków – cała gospodarka – Dłaczego wąż, s. 142-146.
69. Świński kozuszek – Dłaczego wąż, s. 148-152.
70. Panna zaklęta w żabę – Dłaczego wąż, s. 152-154.
71. Pies i wilk – Dłaczego wąż, s. 155-156.
72. O królewiczu, niedźwiedziu i karle – Dłaczego wąż, s. 157-158.
73. O świerszczyku – Dłaczego wąż, s. 159-160.
74. O zmieju (potworze) – Dłaczego wąż, s. 161-163.
75. Królewicz-krokodyl – Dłaczego wąż, s. 163-166.
76. Dusza matki w postaci ptaka (A) – Dłaczego wąż, s. 167-169.
77. Hubek na kukawce siedział – Dłaczego wąż, s. 172-173.
78. Diabeł pomaga pszczelarzowi (A) – Dłaczego wąż, s. 174-175.
79. O żołnierzu, który dostał zezwolenie na łapanie much – Dłaczego wąż, s. 175-176.
80. Baba daje jeść krowie, której nie ma – Dłaczego wąż, s. 191.
81. Chłop urodził cielaka – Dłaczego wąż, s. 192-193.
82. Byk ma brata w milicji – Dłaczego wąż, s. 194-195.
83. Jak chłop wygrał woły – Dłaczego wąż, s. 196-197.
84. Diabeł w postaci psa (C) – Dłaczego wąż, s. 205-206.
85. O chowańcu (C) – Dłaczego wąż, s. 214-215.
86. Owczarz wyprowadza szczury z młyna – Dłaczego wąż, s. 223.
87. Orszak weselny zamieniony w stado wilków – Dłaczego wąż, s. 228-229.
88. Organista kradnie księdzu krowy – Dłaczego wąż, s. 236-237.
89. Utopiec górcecki, wyk. D. Koenig – Podania i legendy nr 2.
90. O złotogłowcu, wyk. M. Kiereś – Podania i legendy nr 3.
91. Legenda o śpiącym wojsku w Czantorii, wyk. D. Koenig – Podania i legendy nr 4.
92. O Strzygowskim z Grojca, wyk. B. Kaczmarzyk – Podania i legendy nr 5.
93. Cisownicki Kuba, wyk. T. Waszut – Podania i legendy nr 6.
94. Skąd się wzięła nazwa Hażlach, wyk. B. Kaczmarzyk – Podania i legendy nr 7.
95. O zapadłej gospodzie, wyk. M. Kołoczek – Podania i legendy nr 8.
96. Czymu się bierze lyn z robotnym, wyk. A. Nawrocki – Podania i legendy nr 9.
97. O klasztorze, wyk. B. Kaczmarzyk – Podania i legendy nr 10.
98. Stareczka, wyk. D. Koenig – Podania i legendy nr 11.
99. W wigilijną noc, wyk. A. Nawrocki – Podania i legendy nr 12.
100. O diablum młynku – Podania i legendy nr 13.

Rozwinięcie skrótów:

Dłaczego wąż – J. Bartmiński, O. Kielak, S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Dłaczego wąż nie ma nóg? Zwierzęta w ludowych przekazach ustnych*, Lublin 2015. Nagrania zdeponowane w Archiwum Etnolingwistycznym UMCS.

Etnolingwistyka – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”; podano rok, tom i numery stron. Nagrania znajdują się w Archiwum Etnolingwistycznym UMCS.

Podania i legendy – *Podania i legendy Śląska Cieszyńskiego. Interpretacje*, płyta cd, wydawca: Uniwersytet Śląski, Filia w Cieszynie, 2005.

Proza folklorystyczna – *Proza folklorystyczna u progu XXI wieku. Bajka ludowa. Legenda. Anegdota. Materiały*, zebrała, opracowała, wstępem opatrzyła Agnieszka Przybyła-Dumin, Chorzów–Katowice 2013; podano numer strony. Nagrania są zdeponowane u A. Przybyły-Dumin.